

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець–Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва

Кваліфікаційна робота
бакалавра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ СТИЛІЗАЦІЇ СИМВОЛІВ ТА ЗНАКІВ В
ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСАХ УКРАЇНСЬКОГО ЮВЕЛІРСТВА»**

Студентки 4 курсу OMD1-B20 групи
спеціальності 023 Образотворче
мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація, освітньої програми
«Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво»
Надольської Олександрі Василівни

Керівник: **Луць Сергій Васильович**,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Рецензент: **Кліщ Оксана Андріївна**,
кандидат архітектури

Кам'янець–Подільський – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. СИМВОЛІЗМ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЮВЕЛІРСТВА.....	7
1.1. Символи та знаки різних історичних епох	7
1.2. Значення символів та вплив їх на українське ювелірство	19
РОЗДІЛ II. ПРИХОВАНІ ОРНАМЕНТИ, СИМВОЛИ ТА ЗНАКИ В ЮВЕЛІРСТВІ.....	30
2.1. Використання символів та знаків у сучасних ювелірних виробках..	30
2.2. Сучасні технології ювелірства з використанням елементів традиційних українських орнаментів	40
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	48
ДОДАТКИ.....	55

ВСТУП

Актуальність теми. Дане дослідження є актуальним, оскільки не лише віддзеркалює багатий культурний контекст, але й надає можливості для технологічного розвитку та експортного потенціалу української ювелірної галузі.

Україна має неабиякий культурний спадок, який містить в собі велике різноманіття символів, знаків, оберегів та обрядів з традиціями. Все це має глибоке історичне коріння, тож використання таких символів, що присутні в елементах української вишивки, народних орнаментах та інших можуть вказувати на глибоку повагу до своїх предків та високий рівень національної свідомості. У сучасному світі, де глобалізація може призвести до втрати унікальності, самоідентичності, виготовлення прикрас з використанням елементів української вишивки та орнаментів стають важливим поштовхом до просування традиційного народного мистецтва як чогось цікавого та модного, де стародавні мотиви набувають нового життя через використання сучасних матеріалів, технік та технологій.

За допомоги інноваційних технологій сучасні майстри-ювеліри проєктують та досліджують різні аспекти ювелірного дизайну зі складною деталізацією. Зокрема, використання 3D друку, комп'ютерного моделювання та інших інноваційних методів виготовлення значно пришвидшує процес виготовлення виробу. Наприклад, за допомогою 3D друку можна реалізувати виготовлення унікальних елементів з високою точністю, додаючи в ювелірні вироби новий рівень технічної складності.

Сучасна споживча культура підтримує інтерес до ручної роботи, унікальності та історії, створює попит на ювелірні вироби, які несуть в собі глибокий сенс та мають виражену культурну цінність. Українська вишивка та орнаменти можуть стати ключовими елементами, які привертатимуть увагу

покупців, оскільки ці українські символи можуть бути сприйняті як унікальні та автентичні, історично багаті, та ті що мають велике значення для соціуму.

Це все може привертати увагу потенційних поціновувачів, які шукають високоякісні, унікальні вироби з цікавою історією та відчутним символізмом. Використання символів у такому контексті сприятиме популяризації українського ювелірного мистецтва як на внутрішньому так і на зовнішньому арт-ринку.

Отже, особливості стилізація символів та знаків у ювелірному мистецтві є дуже актуальною темою щодо популяризації культурно-мистецької спадщини як в Україні, так і за її межами, а також є важливою для задоволення попиту на унікальні сучасні твори українського ювелірного мистецтва.

Мета дослідження: аналіз унікальної айдентики в технологічних процесах українського ювелірного мистецтва, що характеризується особливостями стилізації символів та знаків.

Виконання дослідження означеної теми вимагає визначення низки конкретних **завдань**, а саме:

- розглянути наявну літературну базу та інші джерела щодо розвитку ювелірного мистецтва та використання у ньому українських символів та знаків;
- проаналізувати традиційні орнаменти та їх використання в різних історичних періодах;
- дослідити експериментальне ювелірне моделювання, а саме провести тестування різних аспектів сучасного ювелірного дизайну для вирішення оригінальної художньо-конструктивної системи ювелірного виробу;

- розробити та виконати проєкт ювелірного гарнітуру з використанням стилізації символів та знаків в технологічних процесах сучасного ювелірного ремесла.

Об’єкт дослідження: використання символів та знаків в сучасному авторському ювелірстві України.

Предмет дослідження: інтеграція елементів традиційної української орнаментики в дизайн та технологію авторських виробів сучасних українських художників-ювелірів.

Методи дослідження: до них належать універсальні методи, такі як аналіз синтез та порівняння, а також іконологічний метод.

Практичне значення одержаних результатів полягає у популяризації та вивченні традиційних символів та знаків, зокрема елементів української вишивки, народної орнаментики в процесі виконання авторського ювелірного гарнітуру.

Апробація з теми: дослідження було апробовано на студентській науковій конференції у статті «Символи та знаки в українському ювелірстві як мова творення художнього образу» та опубліковано у збірнику наукових праць студентів і магістрантів мистецьких спеціальностей педагогічного факультету Кам’янець–Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Кам’янець–Подільський : Кам’янець–Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. Вип. 17.); також роботу апробовано на III Всеукраїнському мистецькому симпозіумі пам’яті професора Бориса Негоди «Верлібри пастелі» з тезами на тему: «Символи та знаки в українському ювелірстві».

Література з теми дослідження: література з теми аналізувалась на предмет історичного розвитку ювелірної галузі та фахової специфіки. Особливу цінність при дослідженні теми мало видання Булгакової – Ситник

Л. «Подільська Народна вишивка», а також були корисні наукові праці С. Луця, О. Барбалат, М. Селівачов та інших [3; 5; 15; 16; 19].

Структура та обсяг роботи: Дипломна робота включає: вступ, два розділи, які містять чотири підрозділи, висновки, список використаних джерел та літератури з найменувань та додатків. Загальний обсяг дипломної роботи 70 сторінок, основний текст викладено на 55 сторінках друкованого тексту.

ВИСНОВКИ

Дана дипломна робота складається з двох частин, а саме теоретичної та практичної, що є описом роботи у матеріалі. Згідно з метою та завданнями поставленими на початку роботи, було досліджено використання традиційних орнаментів у дизайні сучасних українських художників-ювелірів, заради збереження традиційної української автентичності. Вивчено символи та знаки у мистецтві різних історичних періодів, зроблено порівняльний аналіз символів та знаків, розглянуто їх значення у різні історичні епохи.

У результаті проведеної роботи, у першому підрозділі першого розділу було розкрито тему символів та знаків різних історичних епох. Проаналізувавши та опрацювавши матеріал, повною мірою розкрито тему використання символів в різних аспектах мистецтва, зокрема, впливу суспільства на розвиток ювелірного мистецтва. Розглянуто поступ мистецтва від найдавніших часів до сучасності. Досліджено основні символи, які залишалися незмінними протягом багатьох років, та ті, які трансформувалися у той чи інший спосіб з плином часу. Розглянуто різні історичні епохи, де показано вплив суспільства на зображувані образи, зміну естетики та ідеалізованого образу.

У другому підрозділі першого розділу розкрито тему розвитку ювелірного мистецтва у різні історичні епохи та вплив й важливість символів та знаків на історичний розвиток українського ювелірного мистецтва. Проаналізовано вплив цих орнаментів та символів у різноманітні епохи, розкрито аспекти еволюції золотарного мистецтва, розвитку форм, технік та естетичного сприйняття. Досліджено історичне коріння мистецтва від часів Трипільської культури до сучасності. Вивчено роль знаків, зміни технік у розвитку форм

та дизайну, які відображають плин часу. Показаний вплив майстрів-ювелірів на збереження культури та традицій українського народного мистецтва.

В результаті роботи над першим розділом дипломної роботи було зроблено аналіз впливу різноманітних історичних епох на розвиток мистецтва та ювелірного мистецтва загалом. Розглянуто еволюцію символізму у мистецтві. Досліджено вплив символів та орнаментів на культурну еволюцію українського золотарного мистецтва.

У першому підрозділі другого розділу розглянуто використання символів у сучасних українських ювелірних виробках. Було здійснено аналіз багатьох сучасних ювелірних компаній та поодиноких художників-ювелірів. Зроблено порівняльний аналіз авторських прикрас, розглянуто символізм та авторські техніки в ювелірних виробках. Досліджено змінення та розвиток українського ювелірта під час повномасштабної війни, збільшення популярності українських автентичних символів у виробках, де звертається особлива увага в цілому на «українське». Результати аналізу даної частини, дозволили зробити висновок, щодо розвитку української айдентики, популяризації роботи український майстрів, наявності естетичності, оригінальності форм та дизайну у виробках сучасників.

У другому підрозділі другого розділу розкрито процес роботи над практичною частиною дипломної роботи, а саме пошук ідеї, методичний збір інформації щодо автентичних орнаментів Поділля та заходу України. Досліджено оптимальне використання символів елементів вишивки в авторському проєкті ювелірного гарнітура. Перевірено на практиці поєднання шкіри та металу задля отримання оригінального вирішення проєкту та перспективи подальших досліджень. Розглянуто та досліджено естетична сторона питання створення ювелірного гарнітура.

Композицію ювелірного гарнітура узгоджено з урахуванням тематичного сенсу та концепції дипломної роботи. Кожен елемент виробу має своє особливе значення, поєднується з іншими та несе важливий сенс для збереження частинки культурної спадщини для наступних поколінь. У дипломній роботі двома основними кольорами (не враховуючи колір металу) є червоний та чорний, що є також основними кольорами для класичної української вишивки. Зосереджений підхід до роботи дозволив створити гарнітур, що має важливий естетичний та культурний сенс, який передається через усі форми роботи: від ідеї та матеріалів, до дизайну роботи.

Цей підхід дозволив створити ювелірний твір, що має не лише естетичне значення, але й містить в собі певний глибокий зміст, що передається через її дизайн та художньо-образну систему символів та знаків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арустамян Ж. Вироби ювелірного мистецтва України XVI початку XX століть. Золота скарбниця України. К.: Акцент, 1999. С. 67–98.
2. Асеев Ю.С. Нариси з історії українського мистецтва. К.: Мистецтво, 1980. 240 с.
3. Барбалат О. В. Знакова символіка фітоморфних орнаментів киеворуського золотарства. Міжнар. наукпракт. конф. «Гагенмейстерські читання», 19-20 листопада 2020 р. Кам'янець–Подільський: К–ПНУ ім. І. Огієнка, 2020. С. 73–75.
4. Білозор В., Гороховський Є., Забашта Р., Михайлова Р., Скрипник. Г. Історія українського мистецтва. Том 1. Мистецтво первісної доби та стародавнього світу. Київ, 2018. 710 с.
5. Булгакова – Ситник Л. «Подільська Народна вишивка». Кам'янець – Подільський: Медобори–2006, 2010. 336 с.
6. Вілкул Т. Енциклопедія історії України: Т. 3: Е–Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В–во «Наукова думка», 2005. 672 с.
7. Волікт К. Дукачі – традиційна народна прикраса в просторі української культури : автореф. дис. канд. мистецтвознавства. Івано–Франківськ, 2015. 16 с.
8. Герасименко О., Пашкевич К., Кучер Т., Марус О. Використання символіки memento mori в дизайні сучасних ювелірних виробів. *V Міжнародна науково–практична конференція «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ДИЗАЙНУ»* Київ, КНУТ.Д., 2023 р. 180–183 С.
9. Горбонос О. Особливості ювелірного мистецтва міста Києва XXI ст. Київ, 2022. 73 С.

10. Гулей О. Декоративно–прикладне мистецтво: Навчальний посібник. – Суми: Видавництво Сум ДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010. 152 С.
11. Казакевич Геннадій. Кельти на землях України. Археологічна, мовна та культурна спадщина. Київ, 2020. 304 с.
12. Дмитренко М. Символ. Символіка. Фольклор. Україна в етнокультурному вимірі століть : збірник наукових праць : посібник для викладачів, вчителів, студентів й учнів вузів і шкіл / М–во освіти і науки України, Нац. пед. ун–т ім. М.П. Драгоманова. – К. : Вид–во НПУ ім. М. П. Драгоманова. Вип. 5 : Міфи і символіка в етнокультурі українців, 2015. С. 21–33
13. Захарчук–Чугай Р. В. Народне мистецтво у козацькому побуті. *Народне мистецтво*. 2010. № 3., 3 ч. С. 36–44.
14. Лозко Г. С. Українське язичництво. Київ : Укр. центр духов. культури, 1994. 96 с.
15. Луць С. Творчість митців КюД «Лобортас» у контексті українського ювелірного мистецтва кінця ХХ – початку ХХІ століття : дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.06 «Декоративне і прикладне мистецтво» / Луць Сергій Васильович; ЛНАМ. Львів, 2017. 325с.
16. Луць С. Ювелірне мистецтво України на зламі ХХ – ХХІ ст.: генезис поступу. *Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну*, 2019. Т.2, № 1. С. 93–111.
17. Пасічник Л.В. Ювелірне мистецтво України ХХ–ХХІ століть: монографія. Київ: Наукова думка, 2017. 302 с.
18. Приходько–Кононенко І., Колосніченко М., Остапенко Н., Дрозд Т., Четверик А. Використання української символіки сучасними ювелірними брендами. *Міжнародна науково–практична конференція*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ДИЗАЙНУ Київ, КНУТ.Д., 2022.С.195 –198.

19. Селівачов М. Лексикон Української Орнаментики. Київ: ТОВ «Задруга», 2009р. 406 С.
20. Хмельницька Л.В. Жіночі прикраси та способи їх використання в традиційному вбранні українок ХІХ – початку ХХ ст.: автентика та взаємовпливи. *Наукові записки з української історії*. 2018. Вип. 44. С. 31–39.
21. Шмагало Р. Т. Станіслав В. Українське мистецтво.№ 2. – Літо – осінь.,2003. С.100.
22. Китова С. Семіотика українського рушника: веб-сайт. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kytova_Svitlana/Semiotyka_ukrainskoho_rushnyka.pdf (дата звернення 18.05.2024)
23. Кухтій О. С., Федотова О. О. Авторське ювелірство як фактор розвитку української культури на початку ХХІ ст. *Cultural studies and art criticism: things in common and development prospects*. 2020. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-004-9-8> (дата звернення: 01.04.2024).
24. Крізь тисячоліття: історія розвитку ювелірних прикрас URL: <https://diamant.ua/articles/skvoz-tysyacheletiya-istoriya-razvitiya-yuvelirnykh-ukrashenij/> (дата звернення: 19.05.2024).
25. Магічні знаки та символи карпатських кельтів: веб-сайт. URL: <https://karpaty-ua.org.ua/magichni-znaky.html> (дата звернення 07.02.2024)
26. Панькова А. Вплив символів і ознак на людську свідомість у трудових і навчальних процесах, 2014. С. 428–431. URL <https://core.ac.uk/download/pdf/32609106.pdf> (дата звернення 05.03.2024)

27. Символи – мова вічності: веб-сайт. URL: <https://newacropolis.org.ua/articles/symvoly-mova-vichnosti> (дата звернення 08.03.2024).
28. Трипільські символи та їх тлумачення: веб-сайт. URL: <https://spadok.org.ua/trypilska-kultura/trypilski-symvoly-ta-yikh-tlumachennya> (дата звернення 16.04.2024).
29. Українські традиційні жіночі прикраси. URL: <https://artsandculture.google.com/story/OQUh0O7TCGTDxg> (дата звернення 18.04.2024).
30. Adam A. Clémence S. Symboles et bijoux traditionnels de Tunisie. In: *Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranée*, n 4, 1967. pp. 202–203.
31. Barbalat O. Artistic and pictorial peculiarities of the symbol of the tree of life in the kyivan gold business of the XI – first half of the XIII century *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 54, том 1, 2022. С. 77–82.
32. Barber R. *The Knight and Chivalry*. Boydell Press, 1995. 415 p.
33. Berrefelt, G. On Symbol and Allegory. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol 28(2), 1969. pp. 201–212.
34. Bruce-Mitford M. *The Illustrated Book of Signs and Symbols*. Publisher: Dk Pub, 1996. 128 p.
35. Campbell J. *The Power of Myth*. Anchor, 1988. 293 p.
36. Cohn, R. G. Symbolism. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 33(2), 1974. pp. 181–192.
37. Eco U. *Semiotics and the Philosophy of Language*. Indiana University Press, 1986. 256 p.
38. Elgin, C.Z. Sign, Symbol, and System. *Journal of Aesthetic Education*, Vol. 25(1), 1991. pp.11–21.

39. Hall J. *Dictionary of Subjects & Symbols in Art*. Harper & Row, 1974. 345 p.
40. Hilliard, K., & Wurtzel, K. Power and Gender in Ancient Egypt: The Case of Hatshepsut. *Art Education*, Vol 62(3), 2009. pp. 25–31.
41. Hugh H., Fleming J. *A World History of Art*. Laurence King Publishing, 2009. 996 p.
42. Jung, Carl. *Man and His Symbols*. Doubleday, 1964. 320 p.
43. Korff, G., & Drost, H. History of Symbols as Social History? Ten preliminary notes on the image and sign systems of social movements in Germany. *International Review of Social History*, Vol. 38, 1993. pp. 105–125.
44. Krause, I. B. The Importance of Symbolism in Art. *Journal of Thought*, Vol.1(4), 1996. pp. 40–44.
45. Leick G. *Mesopotamia: The Invention of the City*. Penguin Books, 2003. 384 p.
46. Marrow J. «Symbol and Meaning in Northern European Art of the Late Middle Ages and the Early Renaissance». *Simiolus: Netherlands Quarterly for the History of Art*, Vol. 16, no. 2/3, 1986. pp. 150–169.
47. Morris, C. and Hamilton, D. J. Aesthetics, Signs, and Icons. *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 25(3), 1965. pp. 356–364.
48. Munro, T. Suggestion and Symbolism in the Arts. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 15(2), 1956. pp. 152–180.
49. Nahm, M. C. The Functions of Art and Fine Art in Communication. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 5(4), 1947. pp. 273–280.
50. Robb J. E. «The Archaeology of Symbols». *Annual Review of Anthropology*, vol. 27, 1998. pp. 329–46.

51. Sousa, R. The Meaning of the Heart Amulets in Egyptian Art. *Journal of the American Research Center in Egypt*, Vol. 43, 2007. pp. 59–70.
52. Turville–Petre G. Myth and Religion of the North: The Religion of Ancient Scandinavia. Holt, Rinehart and Winston, 1964.
53. Westley, F. R. And Folke, C. «Iconic Images, Symbols, and Archetypes: Their Function in Art and Science.» *Ecology and Society*, vol. 23, no. 4, 2018.
54. Wieck, D. Aesthetic Symbols. *Philosophy East and West*, Vol. 19(3), 1969. pp. 327–342.
55. Wind E. Pagan Mysteries in the Renaissance. Oxford University Press, 1967. 345 p.
56. Woodward J. The Oxford Guide to Heraldry. Oxford University Press, 1988. 193 p.
57. Cultural Symbols in Jewelry. URL: <https://www.firemountaingems.com/resources/encyclopedia/charts/f21m> (дата звернення 14.03.2024).
58. Satpathy, Ch. Jewelry: A Medium of Symbolic Communication, 2017. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2909408 (дата звернення 01.04.2024).
59. Secret ancestral codes: 12 main symbols in Ukrainian embroidery: веб–сайт. URL: <https://euromaidanpress.com/2016/05/19/secret-ancestral-codes-12-main-symbols-in-ukrainian-embroidery/> (дата звернення 17.03.2024).
60. Ukrainian jewelers *AJF*: веб–сайт. URL: https://artjewelryforum.org/articles/photo-essay_ukrainian-jewelers_author-elena-karpilova_authnatl-belarus_3-14-2022/ (дата звернення 03.03.2024).

61. Ukrainian jewelers, part 2 *AJF*: веб-сайт. URL: <https://artjewelryforum.org/articles/photo-essay-ukrainian-jewelers-part-2-author-elena-karpilova-authnatl-belarus-4-20-2022/> (дата звернення 06.03.2024).
62. Ukrainian necklace: history, symbols, types *TS our story* : веб-сайт. URL: <https://ua.three-snails.com/blog/post/ukrainian-necklace-history-symbols-types> (дата звернення 18.05.2024).